

Les ocupacions històriques dels Closos de can Gaià¹

GABRIEL SERVERA VIVES²
MONTSERRAT VIVÓ SASTRE³
DAVID IVALOYAS MOLINA⁴
LLORENÇ OLIVER SERVERA⁵

1.- INTRODUCCIÓ

Aquest article té com a objectiu donar a conèixer les diferents reocupacions que s'han pogut produir als Closos de Can Gaià, mitjançant l'estudi ceràmic i algunes datacions radiocarbòniques. Parlarem d'un període comprès entre el s. IV dC i l'Època Contemporània, però sempre referint-nos al període anterior al *boom* turístic dels anys seixanta. Cal dir, però, que el nostre treball és una revisió i actualització d'una publicació anterior (Salvà et alii, 2001).

Aquest tipus d'estudis no són gens habituals en jaciments prehistòrics, ja que sol restar en oblit una part rellevant del seu procés històric. És per això que hem considerat important l'estudi d'aquests materials, tardoantics i posteriors, per tal de definir el motiu d'aquestes possibles freqüentacions en el poblat. Aquí, no es pretén documentar ocupacions, sinó l'evolució del camp felanitxer amb la possibilitat de crear una nova línia d'investigació a nivell més general aplicable al camp de la Història Agrària, i en definitiva en l'estudi del paisatge rural. Amb tot, aquest possible model teòric encara està en una fase molt iniciàtica i encara cal dedicar-hi molt de treball.

2.- PERÍODE BIZANTÍ

Segons sembla, els conjunts arquitectònics I i II no tenen cap ocupació entre l'habitat prehistòric i l'època bizantina, però sí que hi ha dades sobre la freqüentació del poblat en aquesta darrera època.

1 Finalment, volem agrair l'inestimable ajut d'Elvira González pels estudis ceràmics, a Pere Xamena per oferir-nos accés a les fonts històriques, a Antoni Mas pel que fa a l'Època Moderna i al Laboratori de Prehistòria de la UIB, especialment a Bartomeu Salvà pel seu suport i paciència.

2 Membre del grup d'investigació Arqueobaleare del Laboratori de Prehistòria de la UIB.

3 Membre del grup d'investigació Arqueobaleare del Laboratori de Prehistòria de la UIB.

4 Membre del grup d'investigació Arqueobaleare del Laboratori de Prehistòria de la UIB.

5 Membre del grup d'investigació Arqueobaleare del Laboratori de Prehistòria de la UIB.

Les troballes es poden dividir en dos tipus: restes de material ceràmic i datacions de Carboni 14 (Figura 1 i 2). Pel que fa al primer, són fragments ceràmics superficials de ceràmica eivissenca d'època bizantina, la qual també es troba en altres zones de Felanitx (es Carritxó, Puig de Son Bennàsser i Cala sa Nau) (Salvà, inèdit). Més concretament aquestes restes es trobaven situades al conjunt I⁶, es tractava de fragments amorfs decorats amb meandres i amb el que es coneix com decoració "incisa polilíneal". Aquest és un punt rellevant, atès que la indústria local eivissenca sembla continuar, en aquesta època, amb la tradició prevandàlica –anterior al 455 dC-, cosa que s'atribueix a la continuïtat d'activitat terrissera. No obstant això, una novetat és, precisament, l'ús abusiu de decoració "incisa polilíneal". La fabricació dels fragments trobats es pot situar entre el 550 i el 700 (Ramon, 1986).

Pel que fa a les datacions de Carboni 14, en primer lloc cal destacar una estructura de combustió, ubicam dins el conjunt arquitectònic I a la zona propera a l'absis, corresponent-se amb el nivell 2. Comptam amb una datació radiocarbònica feta sobre mostra de carbó que ens permet situar-la entre el 420-600 dC (UTC-8143) a dues sigmes. Aquesta troballa demostra la possible utilització de l'estructura com a refugi ocasional en època postvandàlica (Salvà et alii, 2001: 194).

Tenim, a més, altres datacions radiocarbòniques, totes sobre carbó, que ens serveixen per evidenciar l'època d'utilització del poblat (Figura 1 i 2). Pel que fa a l'estructura I comptam amb tres datacions realitzades pel *Laboratori de la Universitat d'Utrecht* com l'anterior. La primera correspon al nivell 3, ubicable entre el 390-600 dC (UTC-8140), mentre que una segona procedent del mateix nivell ens dona un marge cronològic entre 550-660 dC (UTC-8186). Finalment, existeix una tercera datació de la Unitat Estratigràfica 150 que ens dona un període entre 440-630 (UTC-8142)⁷.

També s'han realitzat dues anàlisis radiocarbòniques per part de l'*Institut Royal du Patrimoine Artistique* procedents de l'estructura II-A. Les mostres utilitzades s'han realitzat igualment sobre carbó. Aquestes datacions ens ofereixen el perfil cronològic per aquesta estructura. La primera ens dona un marge entre el 670-860 dC (KIA-11222) i la segona entre el 770-890 dC (KIA-11224). Aquestes darreres datacions ens serveixen per afirmar la presència bizantina, en aquesta part del jaciment, en un període que va dels segle VIII al X.

⁶ Els dibuixos d'aquestes restes es troben a l'article Salvà et alii (2001), a la pàgina 197, A i B.

⁷ Aquest nivell correspon, en principi, a època prehistòrica, per la qual cosa pensam que la localització d'aquesta mostra dins aquest nivell és atribuïble a agents biològics que han alterat l'ordre lògic dels estrats.

En resum, totes les anàlisis serveixen per fer palesa la freqüentació del jaciment des del 390 dC fins el 890 dC, coincidint amb l'època del Baix Imperi i que culminarà amb la conquesta musulmana del 902-903.

3.- ÈPOCA ISLÀMICA

Un cop vist el període Bizantí, ens centrarem en l'islàmic i començarem per l'anàlisi de situació i distribució de les peces d'aquesta època (Figura 3). Les parts més estèrils del jaciment dels Closos de Can Gaià, en aquest tipus de ceràmica són l'estructura II-A i el seu exterior, amb una concentració de material ceràmic del 10% i 1% respectivament, la qual cosa demostra que foren àrees poc freqüentades. El contrapunt el trobam a l'estructura II B i a l'exterior de la naveta I, on s'ha documentat un 31% i un 58% de tota la producció islàmica dels Closos de Can Gaià. Això ens indicaria que probablement eren zones més visitades durant el període que tractam, encara que no de forma estable ja que la producció de peces islàmiques és minsa. La hipòtesi que cobra més força és la que indica que aquesta part del jaciment pogué servir a algun pastor com a refugi, de fet, sembla ésser que l'activitat predominant, en l'esmentada època, era l'agricultura complementada amb una ramaderia de caire boví, oví i caprí (Barceló/Kirschner, 1997).

Pel que fa a les formes de les peces de l'època, direm que la immensa majoria són informes, a causa de l'alt grau de fragmentació de la ceràmica en general i només el 14% de les peces són formes. D'aquest 14% de formes s'ha de comentar que gran part són vores ja que també presenten gran facilitat per fragmentar-se, a més s'han documentat anses i bases en la mateixa quantitat. Tots aquests fragments de què parlam corresponen a tres tipus d'estrís (Fig. 4); els primers i més abundants són les safes (Fig. 5. B) -recipients de boca ampla, parets amples i amb repeu a la base. (Rosselló, 1978)-. Aquestes peces devien tenir una funció diària i s'empraria per al consum directe. El segon element seria la gerra (Fig. 5. A, C i D) -recipient de cos globular, amb base plana i més estreta que el cos, de coll diferenciats i amb dues anses (Rosselló, 1978)- i que devia ser utilitzada generalment per emmagatzemar líquid, probablement aigua. I el tercer morfotipus seria l'ancolla - recipient petit, de cos esfèric o piriforme amb repeu o sense (Rosselló, 1978)- amb una probable funció de setrill. Com a interpretació i síntesi general direm que tota la concentració ceràmica documentada del període islàmic als Closos de Can Gaià ens demostra que la part del poblat excavada només fou ocupada de forma inestable a l'exterior de la naveta i probablement a l'estructura II B.

Això és demostrable per l'àrea de combustió trobada a la part davantera de la naveta, juntament amb un instrument de ferro que possiblement era utilitzat

com a ationador de foc, instrument comparat amb altres de documentats a altres jaciments, com, per exemple, el de Son Real.

4.- ÈPOCA MODERNA

Com ja s'ha comentat anteriorment, a l'article que es va escriure sobre aquest tema (Salvà et alii 2001) potser varen faltar algunes matisacions cronològiques, que en aquesta ocasió s'intentaran solucionar. No pensam que els marges temporals, per ventura excessivament amples, s'hagin de modificar, almenys pel que fa al sentit general del període, però intentarem concretar més el moment en què hi ha la sobtada aparició de restes ceràmiques, que marquen el moment de màxima freqüentació del jaciment des de la prehistòria. (Fig. 6).

Ara fa dos anys vàrem apuntar que les primeres peces localitzades als Closos d'Època Moderna segurament es podrien datar cap a mitjans del segle XVIII, concretament feim referència a fragments d'escudelles cobertes de plom, amb coloració marró i decorades amb pinzellades negres de manganès. Aquestes terrisses s'enquadren perfectament amb les produccions d'Albisola (Ligúria- Itàlia) i cronològicament es poden situar entre el 1750-1800. Del mateix moment es poden datar algunes imitacions de plats i escudelles d'origen pisà del s. XVI (Marmorates), però en el cas dels Closos s'ha documentat que es tracta d'imitacions catalanes, segurament del segle XVIII (Salvà et alii, 2001).

Aquesta és la tendència que, a poc a poc, hem corroborat a Closos amb les diferents noves troballes que s'hi han realitzat, encara que, per ventura, fins i tot algunes produccions podrien remuntar-se encara un poc més enrere, i s'iniciaria el procés de freqüentació cap a finals del segle XVII i inicis del segle XVIII. En concret ens referim a algun fragment d'escudella de les produccions anomenades Obra d'Inca, amb base de plom en blanc i pinzellades en verd.

Ja de ple al segle XVIII ens trobam amb les esmentades produccions d'Albisola, i imitacions catalanes de les terrisses pisanas decorades amb aigües. Al mateix temps podem observar una relativa abundància d'escudelles amb base de plom de color verd i pasta blavosa, possible producció illenca, encara que no del tot ben determinada. Se sol tractar d'unes escudelles de base plana i sense peu i anses en forma d'orella (Fig. 7 A) que en certes ocasions tenen formes polilobulades. Hi ha alguns paral·lelismes, com les peces del Convent de les Caputxines (forma núm. 20)⁸, o les de la Porciúncula, també procedent del Convent de les Caputxines⁹.

⁸ González, 1998:57.

⁹ Llabrés, 1977:122.

Així i tot, hem de dir que aquestes escudelles no tenen una clara adscripció cronològica, i normalment s'enquadren entre el s. XVIII i XX, de fet, són produccions gairebé sense estudiar. Nosaltres hem optat per definir les peces que apareixen a Closos pel context general. És important remarcar que aquestes escudelles serien uns dels fòssils rectors més importants per a la realització de qualsevol estudi similar al nostre, ja que apareixen en grans quantitats per tot el camp mallorquí, sobretot a sementers i garrigues. És per tot això que pensam que la seva definitiva emmarcació cronològica és molt necessària.

Altres peces que possiblement s'enquadren dintre del segle XVIII serien alguns plats amb un tipus d'ala cap a dalt amb una corba molt marcada. Aquests plats es presenten vidriats de plom. El paral·lel més clar seria el nombre 2 del Convent de les Caputxines (González, 1998). A més hi ha altres plats que no podem enquadrar cronològicament (Fig. 10 A, B i C), i un d'ells amb fons marró, i decoració incisa, pintada de manganès (Fig. 10 D).

També trobam vores d'algunes escudelles amb una carena molt marcada a l'exterior amb base de plom i color verd. Aquestes només presenten vidriat a l'interior i degotissos a l'exterior. Són molt comunes a contextos del segle XVIII, com és el cas de les escudelles del Pou núm.7 de Pólvora (Salvà, inèdit) (Fig. 7 B i C).

Finalment, podem fer referència a una gran gerra decorada amb línies molt fines incises (Fig. 8 A i B; Fig. 11 A), segurament amb una pinta i que possiblement presenta paral·lelismes amb altres contenidors localitzats al Castell de Bellver, en concret ens referim als nombres E2-01/547, E2-01/548 i E2-01/549¹⁰. Aquesta gerra ha aparegut pràcticament sencera i pensam que en posteriors campanyes serà exhumada totalment. Aquestes gerres, si ens atenem a les datacions de les troballes de Bellver, es datarien entre el 1675 i 1715.

A més a més, disposam d'una datació radiocarbònica (KIA 11219), feta sobre carbó, que ens dóna uns marges temporals entre 1720 i 1820 a 2 sigmes. Aquesta datació confirma les dades obtingudes mitjançant l'anàlisi de la ceràmica que situa aquesta ocupació entre finals del segle XVII i tot el segle XVIII (Fig. 2).

Pel que fa al comentari general sobre les restes localitzades, tenim que hi ha un 86% de peces informes i només un 14% de formes, de les quals un 66% són vores¹¹, un 10% són bases, un 6% carenes, un 4% colls, un altre 4% orelles d'escudelles i un 1% ales de plats. Finalment, cal esmentar una troballa molt curiosa, tot i que no en poguem dir gran cosa, ens referim a una cama d'una figureta de fang, de la qual no hem pogut extreure'n més informació.

¹⁰ González, inventari inèdit de les troballes de la Torre de l'Homenatge del Castell de Bellver.

¹¹ Hem de recordar que les vores són les formes que més tendeixen a fragmentar-se.

En referència al tipus de peces (Fig. 9) podem parlar que hi ha un 37% d'es-cudelles, peça estrella del conjunt, que juntament amb els plats (12%) fan un total del 49% i que, sense cap dubte, ens mostra que l'activitat principal que es realitzava als Closos era la de consum d'aliments (Fig. 9). Però el més destacable és que, a més, apareixen altres elements com un 31% de gerres¹², clarament vinculades amb el transport i consum d'aigua, molt necessària, tant per cuinar com per beure. Finalment, també hi ha presència d'olles i greixoneres (Fig. 11 B i C), que no representarien més de l'1%, i un 3% de ribells (segurament utilitzats com a fonts) però que ens demostra que hi hauria també una activitat d'elaboració del menjar. A més, hi ha un 16% de teules a les quals no sabem trobar cap explicació. El que és segur, és que no hi ha cap construcció permanent, almenys localitzada fins al moment¹³. Per resumir tota la informació acumulada fins ara, podem dir que ens trobam amb una freqüentació important del jaciment a partir de finals del s. XVII i durant tot el segle XVIII. Les activitats que es portarien a terme als Closos comportarien estades persistents però no permanents. La primera afirmació queda demostrada per l'elevada presència de restes de vaixel·la de consum, i sobretot per la puntual aparició d'estris d'elaboració de menjar, fet que ens fa pensar que la gent que es traslladava a Closos, hi treballava tot el dia, i per ventura fins i tot hi pernoctaven. Així i tot, la no-presència de cap construcció permanent ens permet assegurar que aquesta freqüentació mai es convertí en un assentament permanent.

5.- ÈPOCA CONTEMPORÀNIA (SEGLES XIX I XX)

Aquesta cronologia es limita a l'època pre-turística (anys 50 – 60), i no inclou, per tant, com a restes contemporànies totes les deixalles trobades del període més recent.

El material trobat, per a aquesta època, és molt escàs i ha estat trobat bàsicament a les navetes I i II i a l'estructura II-B.

Comptam amb dues monedes. Una primera de 2 cèntims, trobada a l'estructura II-B (sector 3-C), encunyada l'any 1870 a Barcelona pel Govern Provisional. Es tracta d'un aliatge de coure (95%), estany (4%) i zinc (1%), que fa 20 mm de diàmetre i pesa 2 gr. A l'anvers du la llegenda "DOS GRAMOS - 1870" al cercle exterior i a l'interior una dona asseguda sobre roques mirant a la dreta i amb una branca d'olivera a la mà. Sota d'ella les inicials LM del gravador (L. Marchionni); tot dins un cercle. Al revers du la llegenda "QUINIENTAS PIEZAS EN KILOG. - DOS CENTIMOS" separada per dues estrelles de 8 puntes (símbol de la seca de Barcelona). Dins d'un cercle un lleó sobre les potes de darrere i mirant a l'esquerra

12 La majoria dels fragments pertanyen a una mateixa gerra de gran capacitat.

13 Per ventura podríem parlar d'un porxo?

mentre sosté un escut ovalat d'Espanya. A sota les sigles OM de l'empresa adjudicatària de l'encunyació (Oeschger, Medach i Cia.). La vora és llisa.

La segona moneda, bastant deteriorada, ha estat trobada a la naveta II. Es tracta d'una pesseta de 1944 encunyada a Madrid, de 21 mm de diàmetre, 3,5 gr. de pes i composta de coure (90%) i estany (10%). A l'anvers, hi ha impresa una sanefa amb els quaters de l'escut de l'estat espanyol, un jou i fletxes. A l'interior, un 1 creuat per la paraula "PESETA". Al revers, l'escut coronat i amb una àguila coronada darrere amb la llegenda "UNA GRAN-DE LIBRE". A sota, un jou i fletxes. Als costats, les columnes d'Heracles amb la llegenda "PLUS ULTRA". A l'exterior, "ESPAÑA" a la dreta i "1944" a l'esquerra. La vora presenta estries.

Finalment i com ja hem dit abans, si bé la majoria de les ceràmiques semblen correspondre al segle XVIII, també ens trobaríem amb algunes del segle XIX. En concret ens referim sobretot als plats *morenos* vidriats amb plom de color marró obscur, i decorats o bé amb gotes contínues, o amb punts de color groc. La pasta és de color ocre clar (Salvà et alii, 2001). Aquestes peces podrien ésser produccions d'Inca i es daten de forma indefinida dintre del segle XIX.

De la segona meitat del segle XIX, a més d'una de les monedes ja descrites (1870), tenim la primera notícia documental que hi ha sobre els Closos, en concret del maig de 1874, extreta de l'Arxiu Municipal. Tracta sobre l'extracció de pedres del jaciment dels Closos de Can Gaià per construir la carretera de s'Algar i el port:

*"En vista de una relación presentada por Miguel Riera y Antonio Roselló, peritos nombrados para justipreciar los perjuicios ocasionados en Les Rotes de Can Gayá, con motivo de la extracción de piedras para la construcción de la nueva carretera del Algar; el Ayuntamiento acordó se pagaran 53 pesetas, total a que asciende la cantidad presentada en dicha relación"*¹⁴.

Es tracta, doncs, de la primera referència escrita d'actuacions no prehistòriques a Closos i s'hi constata l'inici de la destrucció del jaciment, que ha perdurat fins l'actualitat (construcció de la carretera de s'Horta).

6.- CONCLUSIONS

La primera època històrica de la qual tenim notícies a Closos és la bizantina. Aquesta etapa s'inicià amb els plans d'expansió de Justinià, el qual conquerí el Regne dels Vàndals, essent Apol·linar el responsable de la conquesta de les Balears (534 dC).

¹⁴ Arxiu Municipal de Felanitx. Actes de l'Ajuntament. Llibre 535, full 26. Maig de 1874.

Però les referències històriques amb què comptam des d'aquesta època fins al s. X són escasses. Amb tot, i malgrat es documenti certa decadència en els nuclis urbans, trobam una continuïtat d'ocupació d'aquests centres (Amengual, 1991). Així per exemple, els investigadors de Pol·lència han ubicat la darrera gran obra edfílica, que sembla ser una muralla, amb posterioritat al s. V. Aquesta no determina una desocupació de la resta de la ciutat, i així mateix de molts indrets extramurs (Orfila et alii, 2000). Per altra banda, també es documenta un possible desplaçament cap al camp, que es fa palès en la troballa de restes ceràmiques d'aquesta època en diferents indrets del camp mallorquí. Així pareixen demostrar-ho unes prospeccions de la Conselleria, en les quals es trobaren ceràmiques d'entre el s. V i VII dC, evidenciant importants contactes amb el Nord d'Àfrica. (Gumà et alii, 1999)

El període bizantí direm que culminà amb la conquesta musulmana de les Illes del 902-903 encara que, a partir del segle VIII, Mallorca hauria estat sotmesa a tribut a causa de les ràzzies musulmanes.

Les illes inicialment es troben sota domini del califat de Còrdova i a partir del 1015 i fins al 1087 passaran a formar part de la Taifa de Dènia, a causa de la caiguda del califat. A partir del 1114 apareix una breu fase d'independència que culminarà amb l'expedició pisano-catalana, la qual ocuparà i saquejarà Madina-Mayurqa. Els musulmans de les Balears havien demanat suport als almoràvits. Però, el 1023, el nou poder islàmic de la Península Ibèrica, els almohades, aconseguiran ocupar després de violents combats les Balears, dominació que finalitzarà amb el desembarcament de Jaume I el 1229.

Les freqüentacions esporàdiques als Closos de Can Gaià de les èpoques comentades s'avaluaran de manera conjunta, atès que consideram que hi ha importants analogies entre elles. El període bizantí es caracteritza per la presència de restes de carbó arreu de les estructures excavades. Aquestes mostres han estat datades, com ja s'ha dit, entre els s. IV i X mitjançant el mètode de C-14. L'època almohade es defineix, per la seva banda, per la presència de restes ceràmiques (safes, gerres i ancolles) associades al consum diari i directe d'aliments. A més, d'aquesta època comptam amb una estructura de combustió, juntament amb un ationador de foc, trobat a la part davantera exterior de la Naveta I.

La utilització del poblat i els seus voltants es podria relacionar amb activitats ramaderes, tal i com es posa de manifest en l'estudi realitzat per Barceló i Kirschner (Barceló i Kirschner 1997). En aquest llibre es destaca l'elevat nombre d'assentaments al territori de Felanitx, identificats com a berbers i que devien tenir una dedicació ramadera important. Es tractaria d'una ramaderia semisalvatge, alimen-

tada per les pastures de garriga o màquia. Nosaltres pensam que probablement utilitzaren algunes estructures del poblat, com a refugi ocasional de pastors. Ras i curt, es tracta de matisar que ens trobam davant presències puntuals però relativament freqüents. En cap moment, podem parlar d'una ocupació important del poblat.

Quant als segles XIV i XV, únicament s'ha localitzat un fragment d'escudella de Paterna. La minva de material d'aquesta època evidencia la caiguda demogràfica que es produí a causa de la conquesta i de les epidèmies de pesta de tot el segle XIV.

Com ja hem dit, les troballes emmarcades entre finals del segle XVII i el segle XVIII ens indiquen unes estades persistents als Closos. També gràcies a les restes ceràmiques tenim constatat el consum d'aliments i l'elaboració de menjar. L'absència, fins ara, d'estructures ens permet descartar un assentament permanent.

Aquestes freqüentacions més intenses indiquen un ús del territori diferent al qual se suposa per a l'Època Bizantina i l'Època Islàmica, quan sembla que hi ha un ús més ramader. Nosaltres plantejam la hipòtesi que als Closos de Can Gaià tingueren lloc, cap a finals del segle XVII i al segle XVIII, activitats de desbrossament i de cultiu, i que coincideixen amb un procés de roturacions general a tota l'illa de Mallorca.

Cap al darrer terç del segle XVII la població de l'illa de Mallorca entrà en una fase de creixement que s'allargarà durant tot el segle XVIII, tot i que es produïren diverses crisis pròpies d'un cicle demogràfic d'Antic Règim. El Fogatge de 1667 ens dona una població d'uns cent mil habitants i el 1797 la població de l'illa era de 140.700.¹⁵

Com a resultat de l'augment demogràfic es produí un creixement de l'agricultura mallorquina, el qual fou fonamentalment expansiu ja que l'alt nombre de mà d'obra a baix preu no incentivava la inversió requerida per augmentar la productivitat agrària. Es produïren un alt nombre de roturacions, tant a les terres comunals dels distints municipis com als latifundis dels terratinents.

Les terres comunals que es varen roturar eren regulades pels diversos consells municipals que establien qui podia accedir a les terres, quant de temps ho podien fer, si havien de pagar rendes o no, com s'havien d'explotar... i anomenaven gent que s'assegurava que es complissin les ordenances¹⁶ (Mas et alii, 1981: 37)

Els latifundis es varen regular mitjançant els contractes de rota. Aquest contracte permetia el desbrossament i cultiu d'unes terres durant un període de temps

15 M.A. Casasnovas, 1998:261.

16 Per exemple els dos vehedors elegits pels jurats

determinat, el qual anava en funció de la fertilitat del sòl, de la demanda de terres en aquell moment... Durant aquest període l'arrendatari havia de desbrossar la seva parcel·la, tancar-la per evitar que el ramat hi pogués accedir, cultivar la terra segons un sistema de rotació establert, per evitar l'esgotament de la terra, i pagar unes rentes al terratinent que als primers anys eren molt baixes o inexistents, tot i que els delmes corresponents al rei i a l'Església, sí que s'havien de pagar. Transcorregut el temps especificat al contracte s'havien de tornar les terres, fet que no deixava de produir intensos conflictes.

Aquest sistema de rotes encaixa bé, segons la nostra opinió, amb el tipus d'activitats que constatarem als Closos: els roters devien passar el dia al camp fent feina, menjaven allà i hi podien arribar a dormir però no s'hi establien de forma permanent ja que el contracte de rota tenia una durada limitada.

Als segles XIX i XX ens trobam amb un descens de la freqüentació dels Closos. S'abandona el cultiu i, probablement el lloc es destinà a les pastures. D'aquesta època cal destacar el procés de desmuntatge de les navetes iniciat a la segona meitat del segle XIX.

BIBLIOGRAFIA

AAVV (1979): *Catálogo general de la moneda española*. José Vicenti Ed. Madrid.

AMENGUAL, J. (1991): *Els orígens del cristianisme a les Balears. I el seu desenvolupament fins a l'època musulmana*. Editorial Moll. Palma.

Actes de l'Ajuntament. Llibre 535, full 26. Maig de 1874. Arxiu Municipal de Felanitx.

BARCELÓ, M. (1984): "Sobre Mayurqa". A: *Quaderns de Ca la Gran Cristiana / 2-1984*. Palma.

BARCELÓ, M. i KIRCHNER, H. (1995): *Terra de Falanis. Felanitx quan no ho era. Assentaments andalusins al territori de Felanitx*. Ajuntament de Felanitx; Universitat de les Illes Balears. Palma

BLANES, C. et alii. (1990): *Les illes a les fonts clàssiques*. Palma.

COSTA, B. i FERNÁNDEZ, J. (1995): *Eivissa i Formentera de la Prehistòria a l'època islàmica. Guia per la visita del Museu Arqueològic*. Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera. Eivissa.

ESCAFÍ I TOUS, P. (1994): *Vocabulari del fang*. Ajuntament de Marratxí. Marratxí.

GONZÁLEZ GONZALO, E. (1986): *Les olles de volta girada del Convent de Sant Domingo de Pollença*. Ajuntament de Pollença. Pollença.

GONZÁLEZ GOZALO, E. (1995): "Escudelles de Sineu. Catàleg d'una mostra de la col·lecció parroquial". Ajuntament de Sineu. Sineu.

GONZÁLEZ GOZALO, E. (et al.). (1998): *La ceràmica al món conventual*. Editat per Sa Nostra. Palma.

GUMÀ, M.M. et alii. (1997): "Contextos ceràmics dels segles IV-X a l'illa de Mallorca". A: *Contextos ceràmics d'època romana tardana i d'alta edat mitjana (segles IV-X)*. Actes. Taula Redona. Badalona 6,7 i 8 de novembre de 1996. U.B. *Arqueomediterrània*, 2/1997. Barcelona.

JOVER I AVELLÀ, G. (1999): "Nobleza terrateniente y crecimiento agrario. Mallorca en la segunda mitad del siglo XVI". A *Felipe II y el Mediterráneo*. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V. Madrid.

MAS FORNERS, A.; ROSSELLÓ BORDOY, G.; RAMON ROSSELLÓ, V. (1999): *Història d'Alcúdia. De l'època islàmica a la germania*. Ajuntament d'Alcúdia. Alcúdia.

ORFILA M.; RIERA, M.; CAU, M.A. I ARRIBAS, A. (2000): "Aproximación a la topografía urbana tardía de Pollentia (Mallorca): construcciones defensivas". A *V Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*. Cartagena (1998). Barcelona.

ORFILA, M. (ed.) (2000): *El Fòrum de Pollentia. Memòria de les campanyes d'excavacions realitzades entre els anys 1996 i 1999*. Ajuntament d'Alcúdia. Alcúdia.

ORFILA, M. I SINTES, G. (1984): "Estudio preliminar sobre la perduración del hábitat en los conjuntos talayóticos mallorquines". A: *Mayurqa*, 20 (1981-1984), pp. 19-46. Palma.

PALOL, P. (Coord.) (1988): *Les Illes Balears en temps cristians fins els àrabs*. Textos del primer curs Joan ramis i Ramis. Maó.

RAMON, J. (1986): *El Baix Imperi i l'Època Bizantina a les Illes Pitiüses*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.

RIERA, M. et alii. (1999): "Els últims segles de Pollentia". A: *BSAL*, 55, pp. 335-346. Palma.

ROSSELLO BORDOY, G. (1968): *L'islam a les Balears*. Ed. Daedalus. Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1973): "Los siglos oscuros de Mallorca". A: *Mayurca*, 10 (1973). pp. 77-79. Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1978): *Ensayo de sistematización de la cerámica árabe en Mallorca*. Diputació Provincial de Balears. Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1983): *Nuevas formas en la cerámica de época islámica*. Museu de Mallorca. Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1987): *Islam andalusí e investigación arqueológica. Estado de la cuestión*. Museu de Mallorca. Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1991): *El nombre de las cosas en Al-Andalus : Una propuesta de terminología cerámica*. Museu de Mallorca; Societat Arqueològica Lul·liana. Palma.

SALVÀ, B. (1993): *Miquel Bordoy i l'Arqueologia. (La seva col·lecció particular)*. Felanitx.

SALVÀ, B. (Inèdit): *Les Illes Balears a l'Antiguitat Tardana i l'Alta Edat Mitjana. (Segles III/IX d.C.)*. Treball de Doctorat. Barcelona.

SALVÀ, B. et alii (2001): "Freqüentacions esporàdiques de la naveta I dels Closos de Can Gaià". A: *I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx*, pp. 187-200. Felanitx.

SEGUÍ NOGUERA, M. (1998): "Final de l'Època Romana. Principi de l'Islam". A: *Prehistòria i Història Antiga a Pollença. Anuari 1998*. pp. 99-103. Ajuntament de Pollença. Pollença.

VV.AA., (2001): *I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx*. Editat per Consell de Mallorca i Ajuntament de Felanitx. Felanitx.

XAMENA FIOL, P. (1975): *Història de Felanitx*. Vol. II. Ajuntament de Felanitx. Felanitx.

XAMENA FIOL, P. (1986): *Catàleg de la secció històrica de l'Arxiu Municipal de Felanitx*. Ajuntament de Felanitx. Felanitx.

XAMENA FIOL, P. (1990): *Felanitx ahir II*. Centre Cultural de l'Ajuntament de Felanitx. Felanitx.